

Staatscommissie rechtsstaat

De informateur
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Staatscommissie rechtsstaat
Rijnstraat 50
2515 XP Den Haag

info@staatscommissierechtsstaat.nl

Datum: 19 december 2023

Betreft: Tussenconclusie Staatscommissie rechtsstaat

Geachte heer Plasterk,

De democratische rechtsstaat is de ruggengraat van onze samenleving en de basis voor ons welbevinden, onze individuele en collectieve vrijheden en een aantrekkelijk en stabiel investerings- en ondernemingsklimaat. De rechtsstaat is de afgelopen jaren kwetsbaar gebleken.

Tegen de achtergrond van de toeslagenaffaire heeft de Staatscommissie rechtsstaat van regering, parlement en rechtsprekende macht de opdracht gekregen om vanuit burgerperspectief concrete aanbevelingen te doen om de rechtsstaat te verbeteren, met inbegrip van de rechtsstatelijke cultuur. Rechtsstatelijkheid omvat immers meer dan handelen binnen de grenzen van de Grondwet. De rechtsstaat moet evengoed worden gedragen door de juridische en politieke cultuur binnen de samenleving.

Uit de opdracht die de Tweede Kamer u heeft gegeven, blijkt dat de partijen die nu onderhandelen in de komende periode zullen spreken over het waarborgen van de Grondwet, grondrechten en democratische rechtsstaat. Deze onderwerpen raken aan de opdracht van de staatscommissie om de bescherming van burgers – waaronder minderheden – tegen maatregelen of beslissingen van de wetgever en bestuursorganen beter te borgen. Wij volgen de ontwikkelingen met bijzondere belangstelling.

Bij de instelling van de staatscommissie was het de bedoeling dat haar aanbevelingen bekend zouden zijn vóór opstelling van de verkiezingsprogramma's voor de Tweede Kamer.¹ Door de vervroegde verkiezingen is dit niet mogelijk gebleken. Om desondanks aan de oorspronkelijke bedoeling tegemoet te komen, geeft de commissie u graag een belangrijke tussenconclusie mee.

Onze tussenconclusie is dat de rechtsstaat permanent onderhoud vergt en dat de komende jaren, naast juridische en bestuurlijke maatregelen, ook aanzienlijke financiële investeringen nodig zijn om de rechtsstaat te waarborgen en het vertrouwen van burgers in de overheid te herstellen en versterken.

Vooruitlopend op ons advies in juni 2024 adviseren wij u daarom om de volgende drie punten in overweging te nemen.²

¹ Zie de toelichting op het instellingsbesluit ([Stcrt. 2023, 7635](#), voorlaatste alinea).

² Zie voor de werkzaamheden van de staatscommissie: www.staatscommissierechtsstaat.nl

1. De rechtsstaat raakt alle overheden

- Serieus werk maken van rechtsstatelijkheid is van belang voor de hele overheid, en in het bijzonder organisaties die contact met burgers hebben.
- Het realiseren en versterken van de rechtsstaat is niet alleen een aangelegenheid van de ministeries van BZK en JenV: elk ministerie heeft die taak. Alle ministeries moeten de rechtsstatelijkheid van het kerndepartement en de eigen uitvoeringsorganisaties waarborgen.
- Om het functioneren van de rechtsstaat voor burgers merkbaar te verbeteren zijn aanzienlijke investeringen nodig in alle overheden die met burgers te maken hebben, inclusief rechtspraak en gemeenten.

2. De rechtsstaat is niet gratis: investeer

- Recente hersteloperaties laten zien dat onvoldoende investeren in de rechtsstaat een prijs heeft. Naast aanzienlijk menselijk leed, worden de kosten voor de hersteloperatie toeslagen inmiddels geschat op € 7,1 miljard. Anders gezegd: investeren is een dure plicht, maar niets doen is duurder.
- De rechtsstaat vraagt op vele terreinen om onderhoud en versterking. De staatscommissie realiseert zich dat daarbij keuzes moeten worden gemaakt. Zij adviseert om prioriteit te geven aan investeringen die merkbaar zijn voor de burger, in het bijzonder voor burgers die in een kwetsbare positie verkeren: vereenvoudiging van regels waarvan burgers het meest last hebben en verlichting voor de uitvoering, zodat er binnen de huidige uitvoeringscapaciteit ruimte ontstaat om slimmer, eenvoudiger en meer burgergericht te werken. Burgers moeten ervaren dat regels correct en integer worden uitgevoerd en het contact met de overheid beter wordt.
- De staatscommissie adviseert daarom investeringen op drie terreinen: betere toegang van de burger tot het recht, beter contact tussen burger en overheid en een sterkere rechtsstatelijke cultuur (zie de bijgevoegde investeringsagenda rechtsstaat).

3. De rechtsstaat verdient ook op de begroting bescherming

- De rechtsstaat vraagt structureel om investeringen waarvan de opbrengsten vaak niet direct zichtbaar zijn. Dit maakt de financiering kwetsbaar voor uitruil met korte-termijn-doelen op meer tastbare beleidsterreinen. Het is van belang de rechtsstaat hiertegen te beschermen en te bevorderen dat regering en beide kamers expliciet en transparant keuzes maken over de financiering van de rechtsstaat.
- De staatscommissie adviseert om investeringen in de rechtsstaat in alle begrotingshoofdstukken explicieter te maken. Elke bewindspersoon moet aannemelijk maken dat de gereserveerde bedragen voldoende zijn om de rechtsstaat en de rechtsstatelijkheid van het overheidshandelen op het eigen beleidsterrein duurzaam te versterken, ook bij de implementatie van sociale grondrechten.
- Daarnaast adviseert de staatscommissie een afzonderlijk begrotingshoofdstuk voor de rechtsketen (rechtspraak, openbaar ministerie, sociale advocatuur en andere vormen van rechtsbijstand, zoals het Juridisch Loket). Dat brengt een afzonderlijke beoordeling mee door het parlement, net als van de begrotingshoofdstukken voor Koning, Staten-Generaal en hoge colleges van staat.

Ik ben graag tot een nadere toelichting bereid.

Met vriendelijke groet,

Voorzitter Staatscommissie rechtsstaat,
Prof. dr. Henk Kummeling

Bijlage: investeringsagenda rechtsstaat

Ons voorstel is om drie enveloppen beschikbaar te stellen voor de versterking van de rechtsstaat. De tabellen geven de bedragen in miljoenen euro aan.

Het gaat hier om bedragen voor onderwerpen met een aanzienlijk financieel belang, die ten minste nodig zijn voor de voorstellen in de komende kabinetsperiode.

1. *Betere toegang van burgers tot het recht*

Innovatieve afhandeling van veelvoorkomende geschillen over eenvoudige zaken en een alternatieve aanpak waardoor burgers de gang naar de rechter niet hoeven maken; herstel van en impuls voor sociale advocatuur, Juridisch Loket en overige rechtsbijstand; verlaging van griffierechten en effect op rechtspraak; verkorting doorlooptijden door een vroegtijdige en gemoderniseerde, oplossingsgerichte aanpak van geschillen door rechtbanken; zittingen op locatie; betere toegankelijkheid van wetgevingsstukken.

	2026	2027	2028	2029
rechtsketen	205	245	300	300

2. *Beter contact tussen burgers en overheid (publieke dienstverlening)*

Investeren in training, werving, selectie en werkomstandigheden van medewerkers met direct burgercontact, te starten bij overheidsorganisaties die te maken hebben met de meest kwetsbare burgers, zoals de Belastingdienst, UWV, CAK en gemeenten; verlichting van uitvoeringsorganisaties door in het belang van burgers een streep te zetten onder bepaalde slepende kwesties die te veel capaciteit vergen; investeren in (telefonische) bereikbaarheid en gebruiksvriendelijke digitale toepassingen die de druk op de uitvoering kunnen verlichten; investeren in burgerbetrokkenheid bij wetgeving en uitvoering.

	2026	2027	2028	2029
centrale overheid	350	550	550	550
gemeenten	300	500	500	600

3. *Sterkere rechtsstatelijke cultuur en betere wetgeving*

Rechtsstaatagenda en deltaplan vereenvoudiging beleid en wetgeving, te beginnen bij wetgevingscomplexen waar burgers het meest last van hebben; versterking rechtsstatelijk DNA van overheidsmedewerkers (in het bijzonder bij ambtelijke toppen); investering in ondersteuning van de Kamers en politieke partijen; intensivering van de wetgevende taak Tweede Kamer, Eerste Kamer en regering.

	2026	2027	2028	2029
staatsmachten	40	140	240	240